

TJEDNIK HRVATA U MAĐARSKOJ

HRVATSKI *glasnik*

Posebno izdanje Hrvatskoga glasnika, povodom državnog Dana Hrvata,
u Baji 16. studenoga 2019. godine

*„Kolo igra, tamburica svira
Pisma ječi, ne da srcu mira“*

Ljudi nizine

Nisam iz Bačke, ali je moj muž podrijetlom Bačvanin, santovački Šokac, i moja su djeca dijelom šokački Hrvati. Ponosni na svoje podrijetlo, kao i potomci brojnih šokačkih, rackih, i bunjevačkih Hrvata koje je s prostora Bačke otpuhao vjetar u nova staništa. Diljem svijeta. I tamo su našli svoje mjesto i nadalje čvrsto čuvaju Bačku i hrvatsku samobitnost u svojim srcima i svojim životima. Otišli su mnogi „ajzibanom“ i nisu se više vratili. Oni koji su ostali, i dandanas na tom prostoru čuvaju ono što su im u nasljeđe ostavili njihovi očevi i majke, nane i dade... Na njihovim je leđima štošta ostalo. I dvor i avlija, i crkva i groblje, i škola i kulturna skupina i zemlja, i stari i mladi... Čuvaju to racki, bunjevački i šokački Hrvati ljubomorno. Nije lako.

Svaki se dan traže odgovori na brojna pitanja. Kako sačuvati djedovinu. Samosvojnost, kulturu i hrvatski jezik, kako predati nasljeđe nadolazećim naraštajima i kako zadržati što više sinova i kćeri. Jer posla u kući ima jako mnogo. To znaju i oni koji više ne stanuju u njoj. I oni su tu ako treba pomoći.

Počela sam s osam, pa dvanaest pa šesnaest stranica posebnoga broja Hrvatskoga glasnika. I suočila se još jednom s bogatstvom prošlosti, sadašnjosti i nadanja „Ljudi s nizine“. Brojnim imenima, pričama... Sakralnim i knjižnim bogatstvom, iz kojih mi se smiješe lica i imena slavni prethodnika. Pokušali smo vam za ovaj Dan Hrvata, dragi „Ljudi nizine“, poštovani čitatelji tjednika Hrvata u Mađarskoj, Hrvatskoga glasnika, od Gradišća do Bačke, dati u ruke štivo koje će ukazati na potrebu njegovanja hrvatskoga pisma, hrvatskoga jezika i kulture, i novinstva Hrvata u Mađarskoj. A sve to s nadom kako ćete čitati i širiti Hrvatski glasnik među svojom djecom u svojim obiteljima.

Branka Pavić
Blažetin

U zrcalu statistike

Usporedimo li podatke popisa pučanstva iz 2001. i 2011. godine prema materinskom jeziku i narodnosti, onda možemo zaključiti da je broj Hrvata po materinskom jeziku opao s 14 326 na 13 716, a po narodnosti porastao s 15 597 na 23 561. Kako se podatci iz 2001. i 2011. godine mogu usporediti prema kategoriji „pripadnik narodnosti“, može se uočiti da je broj pripadnika hrvatske narodnosti s 25 730 (2001.) porastao na 26 774, što je samo 1044 osoba više.

Tako je u Bačko-kiškunskoj županiji 2011. godine po narodnosti popisano 2918 Hrvata, što je u odnosu na 2001. godinu (1695) 1223 više, a pripadnika hrvatske narodnosti čak 3502 (što je 13,07 % od ukupnoga broja Hrvata u Mađarskoj).

On se prije svega može pripisati postavljanju dvaju posebnih pitanja koja su se odnosila na narodnost (1. Kojoj narodnosti pripadate? 2. Osim naznačene narodnosti pripadate li drugoj narodnosti?), kao i tome da je skupni broj pripadnika narodnosti ustanovljen putem ispitivanja četiriju pitanja, tako da se pripadnikom narodnosti smatra svaka ona osoba koja je označila najmanje jedno od četiriju pitanja. Od toga umalo polovina zabilježena je u trima brojčano najjačim naseljima (Baja, Dušnok, Santovo) s 1629, odnosno više od dvije trećine u prvih sedam naselja (Baja, Dušnok, Santovo, Baćino, Gara, Kaćmar i Kalača) s 2245 Hrvata. Po materinskom jeziku zabilježen je mali pad (1248) u odnosu na prijašnji popis (1332), a po uporabi jezika u obiteljskom, prijateljskom krugu (1811) mali porast (1690).

Izbori za vijećnike mjesnih hrvatskih samouprava u Bačko-kiškunskoj županiji, 13. listopada godine 2019., održani su u 13 naselja, i na županijskoj razini. Kandidate za vijećnike postavio je Savez Hrvata u Mađarskoj. Na mjesnoj razini postavljeno je 72 kandidata, a izabran 51 vijećnik. Na županijskoj listi bilo je 9 kandidata, a izabrano 7 vijećnika. Na popisu hrvatskih birača upisano je 1442 birača, a na županijske izbore izašlo je 1073 birača. U županijsko vijeće izabrani su: Baćinac Franjo Anišić, Aljmašan-ka Aniko Dodonj, Bajkinja Ildika Filaković, Čavoljac Stipan Mandić, Kaćmarkinja Anica Matoš i Santovac Joso Šibalin, a uz njih novi član postao je Garac Erhard Bende koji je tako zamijenio Martina Kubatova. Na osnivačkoj skupštini za predsjednika je izabran Joso Šibalin, a za dopredsjednicu Anica Matoš.

Tročlana vijeća, kako je to u naseljima do sto upisanih na birački popis, izabrana su u Bikiću, Čavolju, Čikeriji, Kaćmaru, Kalači, Kečkemetu i Sentivanu. Petočlana vijeća, kako je to u naseljima s više od sto upisanih na birački popis, izabrana su u Aljmašu, Baćinu, Baji, Dušnoku, Gari i Santovu.

Istodobno s mjesnim i područnim izborima održani i izbori za Hrvatsku državnu samoupravu. Na listi Saveza Hrvata u Mađarskoj, u državnu Skupštinu iz Bačke izabrani su vijećnici Joso Ostrogonac, Angela Šokac Marković, Martin Kubatov i Veronika Dervar Blažev.

Stipan Balatinac

Hrvati u Bačko-kiškunskoj županiji danas

Usljed Trianonskog ugovora 1920. godine, samo dječak nekadašnje Bačko-bodroške županije (ustanovljene 1802. spajanjem povijesne Bačke i Bodroške županije) ostao je u Mađarskoj (od 1921. do 1941., te od 1945. do 1950. sa županijskim središtem u Baji, a između 1941. i 1945. u Somboru). Uvođenjem novoga županijskog sustava, 1950. Bačko-bodroška županija spojena je s južnim dijelom Peštansko-piliško-šoltsko-kiškunske županije u Bačko-kiškunsku županiju.

Bačko-kiškunska županija najveća je županija u Mađarskoj, a po broju stanovnika zauzima peto mjesto. Bačka je do danas očuvala višenacionalno obilježje, što je posljedica višestoljetnih migracija stanovništva. Prema popisu iz 2011. godine, u Bačko-kiškunskoj županiji 32 803 osobe izjasnile se pripadnikom narodnosti. Najbrojniji su Nijemci, Romi i Hrvati, slijede Slovaci, Rumunji i Srbi, te druge narodnosti. Hrvate u Mađarskoj odlikuju brojne hrvatske subetničke skupine, među njima i tri subetničke skupine Hrvata koje žive na južnom dijelu Bačko-kiškunske županije, najviše u takozvanome Bajskom trokutu. Najsjevernije, u gradu Kalači i obližnjim naseljima Baćinu i Dušnoku nastanjeni su racki Hrvati. Bunjevački Hrvati žive u gradu Baji i okolnim naseljima: u Aljmašu, Baškutu, Bikiću, Čavolju, Čikeriji, Gari, Kaćmaru, Sentivanu i Tompi. Najjužnije hrvatsko, ujedno i najjužnije naselje u županiji, i jedino šokačko mjesto jest Santovo, smješteno uza samu državnu granicu sa Srbijom. Subetnička šarolikost ogleda se i u posebnostima jezika, tradicijske kulture, običaja, i prepoznatljive narodne nošnje.

Kao ni druge subetničke hrvatske skupine, ni bačke Hrvate nije zaobišla pogubna asimilacija, s jedne strane prisilna, s druge pak prirodna. Napuštanjem svojega zavičaja proteklih desetljeća, odseljavanjem u gradove, odlaskom trbuhom za kruhom, danas velik broj bunjevačkih, šokačkih i rackih Hrvata živi u gradovima Baji, Aljmašu, Kalači i županijskom središtu Kečkemetu, te drugim velikim gradovima i hrvatskim središtima, poglavito u Budimpešti i u Pečuhu.

Nositelji društvenog i kulturnog života
Civilne udruge, mjesne i Županijska hrvatska samouprava

Nakon demokratskih promjena u Mađarskoj potkraj 1980-ih godina živnuo je i društveno-politički život Hrvata u Mađarskoj. Hrvatska zajednica u Mađarskoj danas je organizirana kroz civilne udruge i hrvatske narodnosne samouprave na mjesnom, područnom i državnom nivou.

Zgrada bivše „Bunjevačke škole“ u Kaćmaru

Zastupnici Hrvatske samouprave Bačko-kiškunske županije

Početak 1995. utemeljuju se mjesne hrvatske samouprave, a još iste godine i posredno izabrana Hrvatska državna samouprava. Od 2006. u županijama s najmanje deset, zatim devet utemeljenih mjesnih samouprava osnivaju se i hrvatske samouprave na županijskoj razini. Na posljednjim izborima za mjesne i županijske te državnu hrvatsku samoupravu, u listopadu 2019. godine utemeljeno je 116 mjesnih hrvatskih samouprava. Hrvati u Bačko-kiškunskoj županiji utemeljili su 13 mje-

sni hrvatskih samouprava. Hrvatska državna samouprava (1995.), najviše političko tijelo koje se bira svake četiri godine na izborima, svoj rad danas obavlja kroza Skupštinu s 31 članom od čega je četvero njih iz Bačko-kiškunske županije. Četvrti put zajedno stvoreni su uvjeti za osnivanje Hrvatske samouprave Bačko-kiškunske županije.

Materijalna i nematerijalna kulturna baština

Zavičajna zbirka u Čavolju i Bunjevačka zavičajna kuća na Fancagi

Na poticaj i zalaganje dr. Miše Mandića, u okviru bačkog pokreta za upoznavanje domovine i zavičajnog kružoka, 1964. godine utemeljena je **Zavičajna zbirka u Čavolju**. Do danas jedinstveni muzej, bogata škrinja narodnoga blaga s desetak tisuća tradicijskih predmeta, uz tisuće ispisanih stranica čavoljske kronike, brojnih dokumenata i fotografija iz života Čavolja, posebno bunjevačkih Hrvata. Ove godine obilježava 55. obljetnicu postojanja. Utemeljitelj i do danas voditelj čavoljskog muzeja, dr. Mišo Mandić, objavio je dvadesetak knjiga, niz studija i novinskih članaka na temu čavoljske mjesne povijesti, tradicije i običaja, kako

na hrvatskom, i na bunjevačkoj ikavici, tako i na mađarskom jeziku.

Bunjevačka zavičajna kuća na Fan-cagi otvorena je „davne“ 1979. godine, ove godine obilježava 40. obljetnicu postojanja. Utemeljilo ju je Vijeće Grada Baje na poticaj i uz potporu tadašnjega glavnog tajnika DSJS-a dr. Miše Mandića. Posrijedi je stara seljačka bunjevačka kuća građena na prijelazu 19. i 20. stoljeća, u kojoj je prikazana narodna graditeljska i stambena kultura bunjevačkih Hrvata u Baji i njezinoj okolini početkom 20. stoljeća. Glavinu etnografske zbirke čini ostavština fancaškinje Kate Orlovac, a dopunjena je starodrevnim predmetima koje je darovala posljednja stanovnica kuće Kata Sekulić Šokčević, do svoje smrti ujedno i skrbnica Bunjevačke zavičajne kuće. Danas djeluje u održavanju Muzeja Istvána Türra, ustanove Bačko-kiškunske županijske samouprave, a obnovljena je 2005. godine.

Reprezentativna materijalna kulturna baština, među njima rukotvorine i nošnja bačkih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, čuva se i u najvećoj povijesnoj i etnografskoj zbirci Hrvata u Mađarskoj, u mohačkome Muzeju Dorottye Kanizsai, te u Muzeju Istvána Türra u Baji koji djeluje u okviru Muzeja Bačko-kiškunske samouprave.

Skromna šokačka zavičajna zbirka međudobno je postavljena i u zgradi Državne udruge šokačkih Hrvata u Santovu, danas pod preuređenjem, a u naše vrijeme zavičajna zbirka, bunjevačka soba uređena je i u klupskim prostorijama Hrvatske samouprave u Gari.

Civilno društvo – čuvari hrvatske kulture i folklor

Nakon pokretanja društvenog i kulturnog života poslije Drugoga svjetskog rata i zastoja zbog nepovoljnoga političkog okruženja 1950-ih i 1960-ih godina, tijekom 70-ih i 80-ih godina opet je živnuo društveni i kulturni život bačkih Hrvata. U najvećim naseljima organiziraju se neformalni „južnoslavenski“, bunjevački i šokački klubovi. Do danas su se očuvali Bunjevački „Divan klub“ u Aljmašu, utemeljen 1972. godine, a od 2006. godine djeluje kao Neprofitna udruga bunjevačkih Hrvata, te Državna udruga šokačkih Hrvata u Santovu (od 1990.) čiji je rad prije dvije godine obnovljen, otada i živnuo kroz razna okupljanja i priredbe. Krajem 80-ih godina prošloga stoljeća obnavlja se rad Bajske bunjevačke katoličke čitaonice (1988.), kojoj je početkom 90-ih vraćena i zgrada udruge, utemeljene 1909. godine, pod nazivom Hrvatski kulturni centar „Bunjevačka čitaonica“. Nažalost, ova je udruga prije nekoliko godina izgubila svoj hrvatski predznak, postala je bunjevačka odnosno kršćanska čitaonica. Osnivaju se hrvatske udruge, kulturna društva i orkestri koji djeluju i danas: KUD „Rokoko“ (Čikerija, 1984.), Orkestar „Čabar“ (Baja, 1986.), Tamburaški sastav „Bačka“ (Gara, 1990.), HKUD „Vodenica“ (Baćino, 1999.), KUD „Bunjevačka zlatna grana“ (Baja, 2005.) kao nasljednica Plesnoga društva Bajske bunjevačke čitaonice (1972.), KUD „Gara“ (Gara, 1999.), Kulturna udruga bunjevačkih Hrvata u

Crkva u Aljmašu sa spomenikom palima u svjetskim ratovima

županijski susret hrvatskih učenika u Baćinu, hodočašće bačkih Hrvata na santovačkoj Vodici, te brojne druge mjesne kulturne priredbe.

Prijateljska suradnja s naseljima u Hrvatskoj

Nakon demokratskih promjena u Mađarskoj i osamostaljenja te nezavisnosti Republike Hrvatske, stvoreni su preduvjeti za oživljavanje suradnje bačkih Hrvata, odnosno bačkih naselja s naseljima i ustanovama u matičnoj zemlji. Bački Hrvati u Mađarskoj krenuli su vlastitim putem sustavnije suradnje s matičnom Hrvatskom. U proteklih dvadeset godina sedam povijesno hrvatskih naselja uspostavilo je suradnju s naseljima u Hrvatskoj, što su potvrdila i okvirnim ugovorom o prijateljskoj suradnji. Premda je bilo nekoliko pokušaja, nažalost, Bačko-kiškunska županija do danas nema prijateljsku županiju u Hrvatskoj.

Podsjetimo da je na poticaj i uz posredovanje aljmaškoga Bunjevačkog „Divan kluba“ i osobno predsjednika Marka Markulina, kasnije prvog i dugogodišnjeg predsjednika Hrvatske samouprave, prva službena suradnja uspostavljena između Grada Aljmaša i Općine Bizovac, potpisivanjem sporazuma o prijateljskoj suradnji 23. listopada 1994. godine u Aljmašu. Samo dobrih godinu dana poslije, 3. veljače 1996. u Santovu je potpisan sporazum o prijateljskoj suradnji Općine Petrijevci i santovačke Hrvatske samouprave.

Međudobno je 2003. godine u Baćinu potpisan sporazum o suradnji Baćina i Baćine u Općini Ploče. U Baji je 29. travnja 2005. godine svečano potpisan okvirni ugovor o prijateljskoj suradnji Labina i Baje, zatim i Biograda na Moru, a u tijeku je i povezivanje s Požegom. Nakon nekoliko desetljeća obnovljena je suradnja Vodinaca i Dušnoka, uslijed čega je 3. listopada 2009. u Vođinci-

Baškutu (2000.), Hrvatska izvorna pjevačka skupina u Dušnoku (2000.), nadalje Pjevački zbor „Biser“, Pjevački zbor „Pravi biser“ (Dušnok, 2008.), Orkestar „Zabavna industrija“ (Dušnok, 2008.), Tamburaški orkestar Danubia i KUD „Dušenici“ (Dušnok, 2009.), KUD „Zora“ u Aljmašu, Izvorno folklorno društvo (od 1946.) i Tamburaški orkestar santovačke Hrvatske škole (2008.) danas od prvih članova TS „Santovci“, zatim obnavlja rad i Bunjevačka kulturna grupa u Čavolju, Ženski pjevački zbor „Ružice“ i Muški pjevački zbor „Dobri prijatelji“ u Kalači, KUD „Kolo“ u Tompi... Crkveni pjevački zborovi djeluju u Baji, Dušnoku, Santovu, Aljmašu i Kaćmaru. Najveće godišnje priredbe u Bačkoj jesu pokladne zabave, bunjevačka, racka prela i šokački bal, redoviti susreti hrvatskih crkvenih zborova u Aljmašu, Baji i Dušnoku, županijski hrvatski dan i spomendan biskupa Ivana Antunovića u Kalači,

ma svečano potpisan i ugovor o prijateljskoj suradnji Općine Vođinci, Samouprave naselja i dušnočke Hrvatske samouprave. U Gari 1. svibnja, a u Topolju 1. lipnja 2012. godine svečano je potpisan sporazum o zbratimljenju Gare i Topolja u Općini Draž. Posljednji je sporazum o prijateljskoj suradnji sela Kačmara i Općine Velika sklopljen 18. listopada 2013. godine u Kačmaru. Posrijedi je suradnja prijateljskih naselja kroz koju se ostvaruje suradnja kulturnih, obrazovnih, športskih, vjerskih i civilnih udruga, te je s pravom možemo smatrati sustavnom suradnjom, koja je obogaćena brojnim zajedničkim i uzajamnim sadržajima.

Vjerski život

Mise, obredi i pobožnosti na hrvatskom jeziku, ali bez hrvatskih svećenika

Višestoljetni vjerski život bačkih Hrvata s redovitim nedjeljnim bogoslužjem i crkvenim obredima pretežito na hrvatskom jeziku ili uz ravnopravnu uporabu hrvatskoga jezika, danas je stvar prošlosti. Već desetljećima obilježen je nedostatkom hrvatskih svećenika. S obzirom da nema nijednoga hrvatskog svećenika, mise služe župnici Mađari, uz bogoslužje, molitvu i pjesmu na hrvatskom jeziku, ili se pozivaju hrvatski svećenici iz susjedne Vojvodine. Misna se slavlja na hrvatskom jeziku održavaju od naselja do naselja, od župe do župe s drukčijom redovitošću. Redovita misna na hrvatskom jeziku svake nedjelje služe se još samo u Santovu. Premda je i ovdje župnik Mađar, hrvatska je zajednica ravnopravno zastupljena u crkvenom odboru, a bogoslužja i obredi obavljaju se i na hrvatskom i na mađarskom jeziku. Osim nedjelje, hrvatske se mise služe naizmjenično svakoga drugog tjedna i poslendanima, a svake druge godine i o najvećim blagdanima, primjerice na Veliki petak i na Veliku subotu za Uskrs ili za polnočku na Badnjak (za obje zajednice), što je jedinstveno ne samo u Bačkoj nego i u cijeloj Mađarskoj. Do danas su se održali gotovo svi crkveno-vjerski obredi na hrvatskome jeziku – krštenje, vjenčanje, ukop, prva pričest... Do danas se u korizmi održavaju i pobožnosti križnog puta, te pjevanje Muke na Cvjetnicu i Veliki petak.

Mjesečno jednom ili dva puta, ili samo prigodno vezano uz neku priredbu, ili o najvećim blagdanima mise na hrvatskom jeziku održavaju se u Bačinu, Dušnoku, Kačmaru, te u župnoj crkvi svetog Antuna Padovanskog u Baji uz gostujuće svećenike iz Subotice. Hrvatska se misa u Baji služi i o najvećim blagdanima, na prvi dan Uskrsa i Božića, te povodom blagdana svetog Antuna, a svakoga drugog tjedna u vrijeme došašća na hrvatskom se održavaju i mise zornice. Misno slavlje na hrvatskom jeziku služi se i u nedjelju za blagdan Male Gospe u svetištu na bajsjoj Vodići. Osim toga misna slavlja na hrvatskom jeziku služe se u Bačinu i Dušnoku o velikim blagdanima, na drugi dan Božića i Uskrsa, odnosno prigodom župnog proštenja o blagdanu Male Gospe, rođendanu Blažene Djevice, u Dušnoku na Veliku srijedu, Veliki četvrtak i Veliki petak Jeremijin plač izvodi se na hrvatskom jeziku. Na Veliki petak pjeva se Muka po Ivanu na hrvatskom jeziku. Već po navadi, na drugi dan Uskrsa služi se misno slavlje na hr-

vatskom jeziku. Misno slavlje na hrvatskom jeziku služi se redovito godišnje jedanput sredinom lipnja i u kalačkoj prvostolnici, a u povodu županijskog Dana Hrvata i Spomendana biskupa Ivana Antunovića. Prigodne se mise služe u Aljmašu povodom spomendana pjesnika Mirosljuba Ante Evetovića u lipnju, i biskupa Ivana Antunovića u studenom.

Školstvo

Dvojezična i predmetna nastava hrvatskoga jezika

Nastava hrvatskoga jezika u Bačkoj odvija se u dvojezičnoj ili predmetnoj nastavi. Nastavu hrvatskoga jezika u 7 naselja i 8 škola polazi umalo 500 učenika. Jedina dvojezična škola djeluje u Santovu, a predmetna nastava hrvatskoga jezika, s tjedno pet odnosno šest sati hrvatskoga jezika, književnosti i narodopisa,

postoji u Bačinu, Dušnoku, u dvije škole u Baji (na Fancagi i Dolnjaku), Aljmašu, Gari i Kačmaru, posljednjih godina s blagim opadanjem broja učenika. U većini spomenutih naselja postoji i predškolski odgoj na hrvatskom jeziku. U vrtićima na Dolnjaku i Fancagi u Baji te u Dušnoku sva djeca u vrtiću sudjeluju u

odgoju na hrvatskom jeziku.

Hrvatski vrtić, osnovnu školu i učenički dom u Santovu, jedinu dvojezičnu ustanovu u Bačkoj i jednu od najstarijih u Mađarskoj, utemeljenu 1946. godine, koja od 2000. djeluje u održavanju Hrvatske državne samouprave, trenutno pohađa 130 učenika. U učeničkom domu smješteno je 60 učenika, a u vrtiću ima 52 djece. Nova školska godina otpočela je s 9 upisanih prvaša, svi oni bili su polaznici hrvatskog vrtića. Premda ove godine ima nešto manje prvaša, sljedeće godine bit će ih više jer u vrtićkoj velikoj skupini ima 17 djece. Na čelu je ustanove, od 1997. godine, u petom mandatu, Joso Šibalin. Kao okružna, odnosno državna ustanova, santovačka škola okuplja učenike iz desetak bačkih naselja, a ukinućem seoske škole od 2008. u hrvatsku školu upisuju se i gotovo sva seoska djeca, od 2011. i iz obližnje baranjske Kalinjače (Homorúd). Tako je u odnosu na 2007. godinu 2011. godine santovačka škola sa 75 % povećala broj učenika. Škola je iste godine dobila i novi učenički dom koji otvara nove mogućnosti za povećanje broja učenika u suvremeno opremljenom zdanju.

Nastava hrvatskog jezika u Fancaškoj osnovnoj školi u Baji, u posljednjem je desetljeću u usponu. Od 1. do 8. razreda hrvatski uči stotinjak učenika. Tako Fancaška osnovna škola uz dvojezičnu santovačku Hrvatsku školu ima najveći broj učenika upisanih na hrvatski jezik, a nakon odlaska u mirovinu ravnatelja Jose Ostrogonca za novoga ravnatelja izabran je Antun Guban.

Budući da u Bačkoj, odnosno Bačko-kiškunskoj županiji, nema hrvatske gimnazije, niti srednje strukovne škole s nastavom hrvatskoga jezika, mladež bačkih Hrvata desetljećima je odlazila u budimpeštanski HOŠIG, svoje školovanje posljednjih desetak godina nastavlja većinom u Hrvatskoj školi Miroslava Krleže u Pečuhu.

Stipan Balatinac

Bunjevci darovatelji franjevačke crkve sv. Antuna Padovanskog u Baji

Život bajske bunjevačkohrvatske zajednice (pa i Bunjevaca iz okolnih naselja) bio je neizdvojiv od crkve sv. Antuna Padovanskog. Hrvatski puk bajske Donjeg grada ostao je vjieran tijekom stoljeća svojim dušobrižnicima – maloj braći svetoga Franje. Tu naglašenu vjernost i odanost franjevačkom redu bajske su Bunjevci donijeli sa sobom još iz svoje prapostojbine – Bosne i Hercegovine. Fratri bajske konventa brinuli su o svojim bunjevačkohrvatskim vjernicima sve do sredine dvadesetog stoljeća – sve dok su im 1950. godine komunisti oduzeli samostan i njih protjerali iz grada. U XVIII. stoljeću do godine 1781. kada je kalački biskup nadbiskup Adam Patačić franjevcima oduzeo bajske župu, ona se i nazivala Parochia Illyrica – dakle Ilirska (bunjevačka) župa (naime bajske Ni-

jemci i Mađari imali su svoju posebnu župu sv. Petra i Pavla). Bunjevački su vjernici dakle s pravom smatrali crkvu sv. Antuna Padovanskog svojom crkvom, svojim domom. Inače, samo ukidanje župe predstavljalo je isključivo administrativnu promjenu (franjevci su 20-ih godina XX. stoljeća dobili nazad svoju župu), jer se i dalje propovijedalo, ispovijedalo na bunjevačkohrvatskom jeziku, a fratri su držali i vjeronauk za djecu na njihovu materinskom jeziku. Ljetopis bajske samostana (Historia domus) svake godine kod

svake svečanosti povodom popularnih crkvenih blagdana: npr. Porciunkula, blagdan sv. Antuna Padovanskog, sv. Roka itd. spominje da je propovijed održana i na ilirskom jeziku, i imena govornika su sačuvana. Bunjevci su sve do XX. stoljeća uspjeli zadržati svoja specijalna prava u toj crkvi, npr. ponoćka se uvijek služila na bunjevačkohrvatskom jeziku (naravno, osim stalnih dijelova mise koji su se izgovarali na latinskom). Bajske franjevci, bar u XVIII. stoljeću, bili su većinom hrvatskog podrijetla, ali je kasnije uvijek bilo nekoliko hrvatskih fratara u bajske samostanu. Oni su igrali važnu ulogu i u kulturnom životu bajske bunjevačke zajednice: već od kraja 17. stoljeća oni drže nastavu na hrvatskom jeziku za djecu svojih hrvatskih sugrađana, a 1777. godine pokrenuli su jedan razred osnovne škole s bunjevačkohrvatskim nastavnim jezikom i po suvremenim zahtjevima naredbe o školstvu kraljice Marije Terezije. Bunjevački vjernici nisu ostali nezahvalni prema fratrima i crkvi sv. Antuna. Sama izgradnja crkve omogućena je darovima bogatih Bunjevaca.

Za izgradnju te lijepe barokne crkve skladnih razmjera najzaslužniji su gvardijani bajske konventa – Hrvati, fra Petar Lipo-

vac i fra Bonaventura Bašlić. Njihovo požrtvovano zalažanje oko izgradnje crkve i sakupljanja materijalnih sredstava za gradnju i ukrašavanje zgrade trajalo je više od četiri desetljeća. Svojim su darovima najviše pridonijeli uspješnom završetku radova plemići bunjevačkog podrijetla, osobito obitelj Latinović i Pilasanović, ali je pomoć pružila i familija Grašalković – gospodar grada Baje. Pilasanović su pridonijeli izgradnji kapelice Blažene Djevice Marije pod zvonikom crkve (danas Sveti grob) o čemu svjedoči i njihov grb na baroknim vratima kapelice od kovanog željeza. Pisci ljetopisa samostana najviše ističu dobrotvornost Latinovića. Ova obitelj, Danijel Latinović, a osobito njegov sin, podžupan Bačko-bodroške županije Petar Latinović (ali i njegovi sinovi) darovali su više tisuća (tadašnjih) forinta za izgradnju i ukrašavanje crkve. Petar Latinović i njegova supruga barunica Ana Brnjaković zato ima nadgrobnu ploču na

istaknutome mjestu u crkvi, blizu svetišta koju su im postavili sinovi. Nepoznati pisac samostanske kronike 1759. godine povodom izbora Petra Latinovića za podžupana Bačke županije ne krije svoju radost i zahvalnost: po njegovim riječima izbor ovoga

darežljivog zaštitnika crkve i konventa sv. Antuna zaista je na slavu i diku ilirskog naroda Bačke županije („Vere gloria et decus gentis Illyricae“). Moja novija istraživanja u Nacionalnom arhivu Mađarske, u obiteljskom fondu porodice Latinović potvrdili su da je autor samostanske kronike s pravom smatrao Latinoviće i Brnjakoviće dijelom svoga hrvatskoga naroda. Naime, (doduše malobrojna) privatna pisma i drugi privatni spisi iz 18. stoljeća svjedoče o tome da su se članovi obitelji još i 1789. godine u međusobnoj komunikaciji koristili hrvatskim jezikom! Godine 1763. pak zabilježeno je u samostanskoj kronici da „...Obitelj Latinović od davnine nam je uvijek vjerna bila, revnosno nas je u svemu potpomagala...“ Zbog spomenutih zasluga nadgrobna ploča Petra Latinovića nalazi se na istaknutome mjestu u crkvi.

Franjevci, koji nisu imali velike posjede, uvijek su bili ovisni o dobrotvorstvu vjernika. Uljepšavanju namještaja i dekoraciji bajske crkve dali

su svoj doprinos i manje poznate bunjevačkohrvatske obitelji iz Baje i njezine okolice. Ljetopis samostana bilježi da je križ na vrhu tornja dar gospodina Antuna Đukića, stanovnika Bikića, iz 1763. godine. Veliko zvono crkve (nažalost u I. svjetskom ratu uništeno) Matije Galića u 1772. godini.

Bunjevački su se vjernici osobito istaknuli u darivanju sakralnih predmeta – kaleža, pokaznica, križeva, misnica itd. U XVIII. stoljeću gospodarski položaj Bunjevaca omogućio je velikodušnu darežljivost u zaista zadivljujućoj mjeri. O tome svjedoči popis darovatelja – dobrotvora iz 1775. godine, za vrijeme gvardijanata fra Bonaventure Bašlića (tu treba spomenuti da fra Bonaventura Bašlić i rođeni Bajac, fra Petar Lipovac bili su najzaslužniji za izgradnju i ukrašavanje crkve, za organizaciju

izgradnje i prikupljanje darova). Kod nekih predmeta spominju se i imena dobrotvora (benefactores). Na osnovi ovoga popisa među darovateljima su Bunjevci u golemoj većini – samo su nekoliko predmeta darovi mađarskih ili njemačkih vjernika. Slike postaja nekadašnjega križnog puta, osim jedne, sve su darovi bunjevačkih vjernika. Evo njihovih imena: Gašpar Gardelić, Franjo Pjunić, Stipan Ulakić, Matija Zrinski, Marko Harambašić, Martin Petrovac, Petar Lukić, Ivan Lipovčović, Toma Pešić, Adam Komarčević, Andrija Tanković, Ivan Horvat, Matija Vujković, Ivan pl.

Jerković, Stipan pl. Pilasanović, Luka Milašinović, Helena Peljasinović, Antun Pjurić i na kraju ceh ilirskih krznara grada Baje. Prekrasne misnice (kazule i albe od skupocjenog materijala) darovala je obitelj Pajvanović. Srebrne lampe za kapelicu Bl. Djevice Marije poklonili su Barnaba Dežević (budimski građanin) i Ana Latinović. Crkvi je darovano i više pozlaćenih srebrnih kaleža: Prvi od njih Nikole Barišića iz Aljmaša, drugi je poklon Katarine Božine, udovice iz sela Pandura, treći je kalež crkva sv. Antuna dobila od Petronile Spanošić iz Kačmara, a četvrti kalež poklonio je Josip Jurković, koji je na dnu kaleža ponosno isticao svoje podrijetlo – Josephus Jurkovich Dalmata. Peti je kalež na osnovi natpisa dar neke Elizabete Bajac, ali Historia domus spominje kao darovatelja Elizabetu Poljak, sestru njemačkog župnika iz Monoštorseka (Bački Monoštor). I knjige u knjižnici samostana često su bili pokloni vjernika (godine 1781. spominje se poklon-knjiga od aljmaškog župnika Matije Matoša).

U XIX. stoljeću gospodarska je moć Bunjevaca smanjena, ali su i dalje u skladu sa svojim mogućnostima potpomagali crkvu i samostan sv. Antuna Padovanskoga u Baji. O bogatome vjerskom životu bunjevačkih Hrvata i o njihovoj odanosti franjevačkom redu s priznanjem govore i pisci u XX. stoljeću.

Dinko Šokčević

Hrvati starosjedioci Bačke

Hrvate u Bačkoj s pravom možemo smatrati starosjediocima, naime ovaj je kraj već u 11. stoljeću boravištem i katolika Hrvata, koji Kalačkoj biskupiji plaćaju desetinu. Godine 1222. bačko-kalački biskup Ugrin, vodeći križarsku vojnu u Bosnu, u svoju biskupiju prisilno je doveo i naselio više tisuća „Bošnjaka“. U prilog tvrdnji da i u 14. st. u Bačkoj obitavaju naši sunarodnjaci, služi pismo pape Grgura XI. pisano 1376. godine u kojem bosanskoj franjevačkoj vikariji dopušta da franjevci prošire svoj rad i na Kalačku biskupiju, „jer jezik tamošnjega slavenskog življa mađarski svećenici ne razumiju“. Tom je dopuštenju 1366. godine prethodila molba kralja Ljudevita I. da se u južne krajeve Ugarske pošalju vjerovjesnici, redovnici Bosanske vikarije. Godišnjak Đakovačke biskupije 1437. godine navodi da u Bačkoj stanuju i „Raci katolici“ (kako su kadšto zvali Hrvate).

Bosanski franjevci 1460-ih godina u južnoj Ugarskoj imaju već brojne samostane, među inim i u Baji. U pogibeljno doba turskog prodora franjevci su bili jedini dušobrižnici u Bačkoj. Čitamo da pri kraju tog stoljeća franjevci za djelovanje među „Bošnjacima“ i „Dalmatincima“ imaju dopuštenje crkvenih i svjetovnih vlasti.

Na nazočnost hrvatskoga življa (1522. g.) ukazuju i bačka sela Horvati (Horwathy), Totvajnska (Tothwayzka), Totchereg (Toth Chereg) i više naselja s imenom Totfalu (Thotfallw) gdje se čak i neki stanovnici prezivaju Tot. Tom su pak riječi Mađžari u ono doba označavali Hrvate.

Uostalom, i ime Bačka slavenskog je podrijetla, posrijedi je prijev (kao i kod naselja Baračke), označuje predio koji pripada naselju Baču, odnosno Bačkoj biskupiji.

Glede Šokaca, riječ je o velikoj hrvatskoj etničkoj skupini kojoj je prapostojbina srednja i istočna Bosna te središnji i istočni dio Slavonije. Danas Hrvati Šokci obitavaju i u Srijemu, u rumunjskom Banatu, u hrvatskome dijelu Baranje (10-ak), u mađarskom dijelu Baranje (17). U Bačkoj Šokci stanuju duž Dunava, od Bača do Santova. Ovo zadnje naselje jedino je u našem dijelu Bačke gdje žive Šokci.

Učenici santovačke škole s učiteljicom Dragicom Malešević 1955. g.

Toj su etničkoj skupini nekoć pripadali i Baćinci i Dušnočani, koje su Turci ovamo preselili 1660. iz okolice Vinkovaca, međutim u protoku vremena prihvatili su od strane državnih vlasti i Crkve nametnuto pokrajinsko ime Rac, pa se i u naše vrijeme zovu Racima. Jezik im je starostokavski ekavski, koji je uostalom zavičajni govor mnogim Hrvatima Šokcima u hrvatskoj Podravini.

Neke postaje povijesti santovačkih Hrvata:

Ispred turske navale u prvoj polovini, odnosno sredinom 16. st. umalo sve mađarsko stanovništvo bilo je prisiljeno povući se iz Bačke prema sjeveru izvan dometa Turaka. To osobito vrijedi za katoličke biskupe i svjetovni kler (Temunović, l. 2009: 107).

Svećeničke dužnosti među bačkim pukom, od 1530-ih godina, obavljali su isključivo franjevci redodržave Bosne Srebrene, koji su kod Turaka iznudili dopuštenje za svoju djelatnost (Dudás Gy. 1896: 75). Iz samoga su Rima upućivani da idu u mjesta gdje se govori „dalmatinski“. Franjevce su osvajači trpjeli više nego ostale duhovnike ponajprije stoga što od vjernika nisu ubirali porez, pa tako nisu činili štetu turskoj državnoj riznici (Simonović 1929: 39, 44).

Prostor između Dunava i Tise Turci su zaposjeli tek 1541., a već nakon dvije godine Santovo se prvi put bilježi sa slaveniziranim imenom *Szantova* (što ukazuje na sastav stanovnika), i Kalačkoj biskupiji plaća crkvenu desetinu vrijednu 30 florena (što potvrđuje da mu je stanovništvo katoličko). Posrijedi je veće naselje, naime susjedna mu sela plaćaju znatno manje poreza.

Prema turskim defterima Santovo 1578. ima 22 kućanstva; osim jednoga Turčina, svi su sta-

novnici „Slaveni“.

Počekom 17. st. stiže nov val Hrvata, koji su najvjerojatnije naselili i Santovo, naime isusovac Jakob Talini 1630. godine izvješćuje da u sjeverozapadnom dijelu Bačke, na lijevoj obali Dunava žive Šokci rimokatoličke vjere (Unyi B. 1947: 68).

Godine 1624. papa, sa sjedištem u Beogradu, uspostavio je misijsku biskupiju radi pastorizacije katolika na osvojenom ugarskom prostoru, i to prije svega za narod koji govori hrvatski („linqua slavonica, illirica“ ili „dalmata“).

G. 1633. u Bačkoj ima 30 katoličkih sela, u njima žive Hrvati („catholicos dalmatico sive illyrico“, tj. katolički Dalmatinci ili Iliri) „koji ovdje žive odavna“, pa je teško reći kada su došli u ovaj kraj (S. Bukinac 1940: 68).

Godine 1635. u Bačku stižu izbjeglice iz okolice Fojnice (srednja Bosna) i nastaniše se u Santovu, Beregu, Gari i Kolutu (Unyi B. 1947: 67).

G. 1649. biskup Marin Ibrišimović pohodio Santovo („Santou“) gdje je u crkvi posvećenoj Velikoj Gospi krizmao 350 osoba. Sa svojih 120 kuća Santovo je tada slovalo kao jedno od najvećih naselja u tome kraju (te godine u Gari ima 58, u Jankovcu 50, u Beregu i Monoštoru po 20, a u Kolutu 10 kuća). U Gari, Beregu i Kolutu crkve nema, zato tamošnji katolici na misu dolaze u Santovo.

Utrtim putem svoga predšasnika kreće i biskup Matija Benčić koji je 1670. pohodio to područje. Poslije Gare, gdje je krizmao

150 ljudi, stiže u Santovo gdje je krizmao čak 1010 osoba (Vanyó I. 1971: 324–333).

Valja navesti da se zbivalo, posebice u Bačkoj, da su skupine bunjevačkih Hrvata poprimale šokačko ime i obrnuto, tako da se povijest ovih dviju hrvatskih skupina uvelike prožima.

Iz povijesti znamo da su se potkraj 1686. zaredali neuspjesi brojno smanjene austrijske vojske na Balkanu. Ustrašeni zbog turske osvete, Bosnu – koja je kolijevka i razlazište Šokaca – zajedno sa svojim vjernicima 1687. g. napuštaju olovski, srebrenički, tuzlanski i modruški franjevci. Olovljani se najprije sklanjaju u llok, koji su odredili svojom novom središnjicom. Odatle njihov dio nastavlja put na sjever i nastanjuje se u već otprije hrvatskim mjestima Sonti, Monoštoru, Kolutu, Bregu i Santovu.

U listopadu 1699. popis u Santovu bilježi 34 kmeta (coloni) i 15 odraslih sinova. U svibnju 1701. u Bačkoj je županiji obavljen popis naselja. Katoličkim se navodi i Santovo (Szantova), gdje je dušobrižnik bosanski franjevac (Zorn A. 1983: 17).

Život osnažene santovačke katoličke zajednice pomućen je Rákóczijevom oslobodilačkom borbom (1703. – 1711.) tijekom koje su kuruci (mađžarski ustanici) u više navrata uništili i ovdašnja katolička mjesta. Tada se bereški, kolutski i santovački Hrvati sklanjaju preko Dunava, u Baranju, odakle se na svoja prvotna ognjišta vraćaju tek stišavanjem borba. I u to vrijeme, 1711. g., Breg, Kolut i Santovo navode se kao hrvatska naselja (Hegedűs A. 1954: 102).

Santovačka župa, s podružnicama Breg i Kolut ustrojena je 1715. g. Današnja se crkva, posvećena Velikoj Gospi, počela graditi 1752. (Tokody Ö. 1882: 115). Matične knjige bjelodano potvrđuju da su sva tri spomenuta naselja u to doba posve hrvatska.

U Santovo, također prije svega zbog jeftine zemlje, od sredine 18. st. dolazi sve više Mađžara, no i sredinom 19. st. navodi se kao „dalmatinsko” selo s 2700 katolika i 25 Židova (Fényes 1851: 64).

Sredinom i u drugoj polovici 18. st. u bačkim se naseljima redom osnivaju škole, u kojima podučavaju uglavnom umirovljeni vojni časnici i bilježnici. Djecu poučavaju uglavnom u čitanju i pisanju, te čudoređu i kršćanskom nauku. Poučava se, dakako, na hrvatskom jeziku, jedinom koji su djeca znala. To je i doba posvećene gradnje velebnih crkava i župnih stanova.

Već 1830-ih godina počela je borba za uvođenje mađžarskog jezika u upravu i škole. Tražilo se da u pučkoj školi djeca uče samo mađžarski. Godine 1834. objelodanjena je naredba Bačko-bodroške županije da se udalje iz učiteljske službe svi koji nisu naučili mađžarski. Međutim zbog raznih previranja nastava na hrvatskom (bunjevačkom, odnosno šokačkom narječju) još nije dokinuta, pa još i 1868. jedva da se u kojoj pučkoj školi predaje mađžarski jezik. Dok je između 1867. i 1876. nastavni jezik mješovit, tj. hrvatski i mađžarski, dotle od 1876. mađžarski postaje obvezatnim u svim školama i do kraja stoljeća na njemu se, osim možda vjeronauka, predaju svi predmeti.

Bačke su Hrvate u to vrijeme tvorila dva društvena sloja – široko mnoštvo seljaka te tanki sloj svjetovne i crkvene gospode. Osim nešto u Baji, ovdašnji su se Hrvati slabo bavili trgovinom i obrtom, pa tako nisu imali ni svoje znatnije građanske klase. U

uvjetima kada je odnarođivanje podupirano i usmjeravano od državnih ustanova, a provedeno planski i ustrajno, našem je čovjeku zaprijetila opasnost potpune asimilacije jer je njome bio zahvaćen u doba kada sam još nije razvio nacionalnu svijest i izgradio vlastitu narodnu kulturu. Nasuprot kulturno zaostalome hrvatskom seljaštvu stajao je mađžarski vladajući sloj, pa se ovdje klasna razlika poklapala s nacionalnom: mađžarski jezik i mađžarstvo bilo je oličenje gospodstva, a hrvatski jezik i hrvatstvo bilo je istovjetno s onim što je seljačko. Oni pak malobrojni koji su se izdigli iz hrvatske seljačke okoline

u gospodski sloj, nisu promijenili samo svoj socijalni položaj, nego su poprimili i jezik, kulturu gospode, posvema se pomadžarili i stidjeli svojega podrijetla.

Sveopćemu nastojanju vladajućih krugova da zatru svaki trag hrvatskomu jeziku priklonila se i mađžarska Katolička Crkva krnjeći obrede na hrvatskom jeziku. Onodobni tisak otvoreno slavi učitelje i svećenike koji su najviše postigli u odnarođivanju hrvatske djece, a istodobno se zabranjuju hrvatska pučka društva, sprečava se uporaba narodnog imena. To je u više naših bačkih sela izazvalo oštro protivljenje vjernika (Sentivan, Gara, Kačmar), dapače i napuštanje katoličke vjere.

Prvi koji je pružio organiziran otpor sve silovitijim nasrtajima mađžarizacije i otpočeo ustrajan rad za nacionalnu obranu bio je počasn biskup Ivan Antunović (Kunbaja, 1815. – Kalača, 1888.), u čijoj je osobi naš ogranak dobio svojega zagovornika i zaštitnika, koji se zdušno posvetio, kako sam piše, „buđenju i prosvječivanju zapuštenih i od svih zaboravljenih Bunjevaca i Šokaca”.

Snažan nacionalizam mađžarskih državnih vlasti i Katoličke Crkve doveo je do krnjenja iskonskih prava našega puka u crkvi. Najveća buna izbila je u Santovu gdje je čak 46 % Hrvata katolika u ožujku 1899. g. napustilo iskonsku vjeru i prešla u pravoslavlje. Uskoro razočaravši se u Pravoslavnu Crkvu, mnogi su se vratili katoličkoj crkvenoj zajednici.

G. 1904., u sklopu sveopće mađžarizacije, dotadašnje službeno ime Szántova preinačeno je u Herczegszántó.

U vrijeme srpskog zauzeća Bačkog kotara (1918. – 1921.) u Santovu je djelovala Hrvatska pučka škola, gdje se učilo isključivo na hrvatskome. Ravnatelj je škole bio ondašnji župnik Grgo Jasenović, a učitelji su bili kantor Franjo Valka i Ivan Stanić, Hrvat iz rumunjskoga Banata. Poslije povlačenja srpske vojske narečena je škola zatvorena, a odnarođivanje je nastavljeno još snažnije.

Ujesen 1946. osnovana je santovačka Hrvatska osnovna škola, s kojom počinje novo razdoblje tamošnjih Hrvata.

Na čelu s ravnateljem škole Stjepanom Velinom razvija se uzoran kulturni život, naš klub postaje stjecištem ljudi željnih znanja. Iz te je škole u naše gimnazije pošlo 120-ak đaka, ona je iznjedrila vrhunsku inteligenciju, pjesnike, književnike, novinare, sastavljače knjiga, poput Marka Dekića, Stipana Blažetina, braće Stipana i Branka Filakovića, Marina Mandića, Janje Prodan, Stipana Balaćina, Stipana Pančića... U naše vrijeme Hrvatska samouprava i Udruga šokačkih Hrvata uspješno djeluju na kulturnom i društvenom polju.

Živko Mandić

Župnik Grgo Jasenović, kantor-učitelj Franjo Valka te učenici 1. i 2. razreda santovačke Hrvatske škole 1919. g.

Tradicionalna dušnočka racka svadba

Svi još pamtimo kako se još i prije 15-ak godina u Dušniku, kada je netko od bliže rodbine imao vjenčanje, u nedjelju prije svadbe nije išlo nikamo jer smo svi čekali *lefera*, čovjeka koji bi nam se na vratima pojavio u nošnji i s čuturom u ruci okićenom šarenim trakama kako bi nas pozvao na svadbu. Tada su muškarci iz čature otpili vina ili rakije, a žene su se dogovarale kamo trebaju donijeti očišćeno pile za svadbenu juhu, kolače i slično. Danas *lefer* više ne dolazi, pozivnice se uglavnom šalju poštom, a ne nosi se ni pile, sve se rješava u restoranu. Običaji su se u 15 godina jako promijenili, a teško je i zamisliti koliko toga se izgubilo i otišlo u zaborav u zadnjih 300 godina, otkad su predci dušnočkih Raca iz Slavonije došli na ovo područje.

Kako se to ne bi dogodilo i sa svadbenim običajima, KUD Biser, zajedno s koreografom Jozom Szávaijem pokrenuo je projekt kojim se želi „dočarati“

racka svadba iz 60-ih godina 20. stoljeća. Materijale su sakupljali gotovo dvije godine: obilazeći starije žene i muškarce, preostale izvorne govornike dušnočkoga rackog govora koji su se vjenčali u to vrijeme, i koji su im ispričali uspomene iz svojih svatova. Prikupili su i stare slike, pjesme, zdravice itd. Na temelju tog materijala sastavili su program koji je bio izveden 9. lipnja 2019. u okviru manifestacije „Racki Duhovi“.

Bilo je to više od plesne koreografije, naime trosatni program odvijao se na više mjesta. Priredba je počela u crkvi gdje je svećenik na hrvatskom jeziku blagoslovio sve nazočne. Baš kao i prije 60 godina po izlasku iz crkve više od 150 „svadbara“ odjevenih u narodnu nošnju i još najmanje dva puta toliko gledatelja krenulo je uz pratnju tamburaša prema mladenkinjinoj kući. „*Onda j' mlogo bilo koji s' gledeli svadbu, više nego svadbare. To su teli reč čoveki kad su išli poslovat kad je svadba: Danas će bit šćipance ve-*

čera. Žene s' na svadbu ošle gledit'! Kod mladenkine kuće dočekala ih je zatvorena kapija koju su domaćini čuvši pjesmu, otvorili. Iza nje se pojavila prekrasna mladenka u plavoj svilenjnoj nošnji, s partom od mirte na glavi i dukatima oko vrata. Prosidbu je započeo mladenkin otac, da bi je nakon blagoslova starog svata nastavio i mladoženja. Mladenci su zahvalili roditeljima, a mladenka se tužno opraštala od svoje obitelji i prijateljica kako bi s *čovekom* krenula u novi život k svekrui i svekrvi. Ali nije bilo puno vremena za plakanje: miraz je bio pripremljen, prijateljice su *trpale postej i ladu na kočiju*, a onda se krenulo prema mladoženjinoj kući.

Veseli svatovi cijelim su putem pjevali pjesme na hrvatskom i na mađarskom jeziku, a *na svakom čošku* stali su na kratak ples. Racke inačice poznatih mađarskih pjesama za čardaš originalna su dušnočka djela, što pouzdano upućuje na vitalnost rackoga govora u to vrijeme. Npr.:

Dušnok

Dušnok se nalazi u Bačko-kiškunskoj županiji, između gradova Baje i Kalače. U ovome naselju već stoljećima stanuju Raci. Ta subetnička hrvatska skupina do danas čuva svoju kulturu, običaje, jezik. U Dušniku su do danas živi pučki plesovi i melodije.

Glavni su elementi njegovanja baštine proslavljanje narodnih običaja i njihovo oživljavanje.

Naši su predci proslavljali važne dane sela, te tako ostavili svojim potomcima bogato nasljeđe narodnih običaja, koje ovdašnji žitelji čuvaju do danas.

Među važnim danima zimskoga blagdanskog razdoblja ističu se Lucij(n) dan, Badnjak, šibari, vodokršće, poklade, Pepelnica.

Jedan od najuzvišenijih blagdana u proljetnome blagdanskome razdoblju jest korizma, čijim završetkom dolazi uskršno razdoblje. Naselje tijekom proljeća slavi proštenje i Duhove.

U ljetnom i jesenskom blagdanskome razdoblju manje je istaknutih dana jer su u to doba zbog ratarskih radova ljudi imali manje vremena za slavlje, ali i tako je bilo više bitnih blagdana poput Ivanja, Male Gospe, Svih sveti i Dušnog dana.

U Dušniku se do naših dana ostvaruje mnoštvo priredaba koje se temelje na očuvanju narodnih običaja.

Najveće su hrvatske priredbe u naselju: uobičajeno Racko prelo, Hrvatski dan, Racki Duhovi (Pinkuše), Ivanje, Tamburaški festival, Susret zborova.

Nasreću, i stari i mladi smatraju vrlo važnim gajenje narodnosne kulture, tako u Dušniku djeluje više društava. Ta su društva: Izvorni pjevački zbor, Pjevački zbor „Pravi biser“, KUD „Biser“, KUD „Mali biser“, orkestar „Zabavna industrija“.

Zahvaljujući tomu, u okviru Rackih Duhova (Pinkuša), na Dan sela Dušnoka, temeljeći na članove KUD-a „Biser“, prikazan je „Dušnočki racki svatovac“, u kojem su zahvaljujući udruživanju skupina sudjelovale sve sekcije Dušnočke kulturne udruge. Koreografiju Rackog svatovca pripremio je Jozo Szávai, koreograf KUD-a „Tanac“, a uz njega mnogo truda uložili su čelnici i članovi kulturnih društava.

Ovu koreografiju KUD „Biser“ u pratnji Orkestra „Zabavna industrija“ izvest će u studenome 2019. godine na Državnom danu Hrvata u Baji.

David Požonji

*Estera, tera, tera, lepa divojka
Navečer budi mi matka
Oca će bit, mater će bit
Esterě će jako dobro bit.*

Mladenku je dočekala svekrva s tri svijeeće u ruci, a bacila je na nju i šaku žita kao simbol plodnosti. Lukavi ukućani ispred vrata su često ostavljali i metlu, jer su tvrdili da se vrijedne žene odmah uhvate posla, a ona koja ne uzima metlu u ruku, bit će lijena žena. Svekrva je pozdravila mladenku koja ju je pitala: „*Hoćete li me primit za snahu?*“ A ona bi, ako je bila zadovoljna izabranicom svoga sina, odgovorila: „*Primit ćemo te, pokraj sina za čer.*“

I u Dušniku je postojao običaj prema kojem su mladenci nakon vjenčanja roditelje svog bračnog partnera zvali ocem i majkom: „*A to je vajalo i pitat ovako: dopušćat ćete mi da vas zovem Apo i Majo?*“

Svadbe su se često održavale odvojeno, mlada za svoje, a mladoženja za svoje uzvanike, u većini slučajeva kod kuće ili u šato-

ru na dvorištu. Prava zabava bila je kod muškarca, tamo su bili i svirači. Tu su točno u ponoć plesali i mladenkin ples, kada su se skupljali svadbeni pokloni. Potom bi se pojavile maškare za koje se vjerovalo da od mladenaca tjeraju zle duhove, a ujedno su i zabavljale goste.

Službeni dio se završavao nakon maškara: mladoj ženi bi ritualno s glave skinuli veo i stavili joj kapu (*fićulu*), pri čemu su žene vikale: „*Kapa na glavu, pamet u glavu.*“ Veselje je trajalo do jutra. Mladenkama, međutim, koje su bile većinom djevojke između 16 i 18 godina, ipak nije bilo tako veselo: kako se ne bi predomisliile, nakon svadbe šest tjedana nisu smjele posjetiti obiteljsku kuću.

U 21. stoljeću toga više nema. Ritjetko tko se udaje prije dvadesete godine, a i svadbeni običaji su se jako promijenili. I to je sasvim normalno. Ima samo jedna stvar za kojom možemo žaliti: s novim običajima gubi se i izuzetno vrijedan racki govor. Kako je rekla voditeljica KUD-a Biser, Tamaskó Péterné Éva, ovaj program ima dva cilja: sakupljati i oživjeti stare običaje, te ih pomoću „tehnike“ dokumentirati kako

bi baština naših predaka bila sačuvana i za buduće naraštaje. Nakon ove priredbe, koja je bila vrlo uspješna, ali je angažirala i velik broj sudionika, KUD je pripremio i manju koreografiju kojom će stare dušnočke svatovske običaje moći prikazati i u drugim mjestima, a čija se premijera očekuje na manifestaciji „Dani Hrvata“ u Baji.

Vjerujemo kako će ovakve inicijative pomoći da se i za nekoliko godina *džaka racki* u Dušniku.

Ester Baričević-Tamaskó

Kulturni centar bačkih Hrvata u Baji

Sukladno strategiji Hrvatske državne samouprave da se u svakoj hrvatskoj regiji utemelji kulturna ustanova, Kulturni centar bačkih Hrvata u Baji utemeljen je 2017. godine s privremenim sjedištem. Pošto je pronađena i kupljena odgovarajuća zgrada, sredinom rujna 2019. godine svečano je položena i vremenska kapsula za obnovu zgrade u vrijednosti od 83 601 960 forinta. Zgradu u Tánscsevoj ulici pod brojem 15 kupila je Hrvatska državna samouprava, a obnova će se ostvariti s potporom Državnog tajništva za odnose s vjerskim zajednicama i narodnostima, te Društva za upravljanje fondom „Gábor Bethlen“ z. d. d.

–Utemeljenjem ove ustanove bačkim je Hrvatima dana prilika za sustavno djelovanje na području javne prosvjete i kulture koja će vrhunac doživjeti kada ova zgrada zablista u punom sjaju. – reče uz ostalo ravnatelj Kulturnog centra bačkih Hrvata Mladen Filaković prigodom svečanog polaganja vremenske kapsule za obnovu zgrade.

– Na početku ovoga mandata Hrvatska državna samouprava obećala je hrvatskoj zajednici da će u svakoj regiji utemeljiti jedan kulturni centar, a evo, s ovime smo to obećanje ispunili. Kao posljednji u nizu utemeljen je i Kulturni centar bačkih Hrvata. – naglasio je uz ostalo Ivan Guban predsjednik HDS-a.

Stipan Balatinac

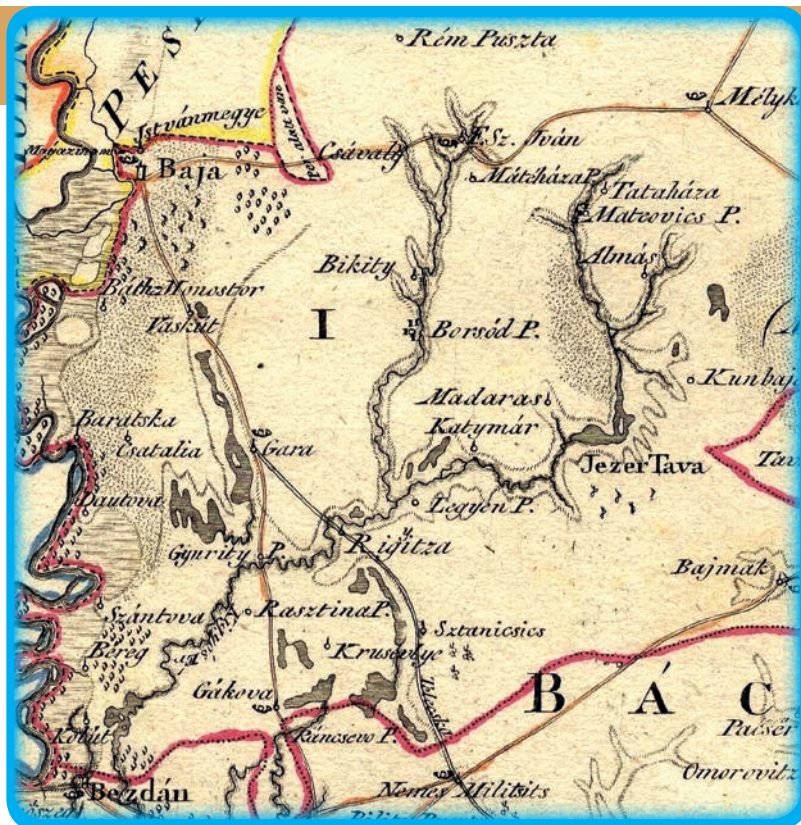

GARA

Gara je tronarodnosno selo od 2258 žitelja, u Bačkoj, 18 km južno od grada Baje.

U povijesnim se izvorima selo Gara prvi put spominje u XIII. stoljeću. Do 1334. godine pripadalo je vlasništvu vlastelinske obitelji Garai. Poslije izгона Turaka naseljavaju se bunjevački Hrvati pod vodstvom franjevaca iz pradomovine, s graničnog područja Hercegovine i Dalmacije. Podatak iz 1725. godine govori da je Gara tada imala 50 bunjevačkih obitelji. Godine 1731. selo ima 277 stanovnika. Tijekom 1780-ih godina ovaj kraj napuštaju i podunavski Švabi, koji već 1791. godine u Gari čine većinu stanovništva. Selo se brzo razvija, godine 1877. u Gari živi već 4045 stanovnika. Potkraj XIX. stoljeća radi zapošljavanja neke se bunjevačke obitelji iz Gare preseljuju u Slavoniju, i to u Dalj i okolicu te u Kesince. Tada već počinje odljev bunjevačkih Hrvata iz sela, koji se pojačava između dva svjetska rata u obliku „optiranja“ u novonastalu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, te nakon Drugoga svjetskog rata zbog političkih razloga i kolektivizacije, a u zadnjim desetljećima zbog gospodarskih razloga. Do kraja Drugoga svjetskog rata selo je dvonarodnosno, bunjevačko i švapsko, Švabi čine dvije trećine stanovništva. Mađari se useljavaju tek nakon Drugoga svjetskog rata na mjesto iseljenih Švaba, uglavnom Sikuljci iz Bukovine i Mađari s područja nekadašnje Čehoslovačke, te iz Bekeške županije. Tada je najveći broj stanovništva (4534 osoba), Bunjevci čine četvrtinu. Zbog odlaska i asimilacije danas ima samo stopedestak bunjevačkih Hrvata u selu. Neki kažu da nam polako i grobovi umiru.

Mnogo garskih Bunjevaca dospjelo je u vrh društveno-političkog i kulturnog života Hrvata u Mađarskoj. Tom je istaknuti doprinos dala takozvana „bunjevačka“ dvojezična osnovna škola, koja je djelovala između 1946. i 1973. godine. Jednako tako važnu ulogu u očuvanju materinskog jezika i svijesti garskih Bunjevaca imala je nekadašnja amaterska kazališna družina poznatoga dramskog redatelja Antuna Karagića, te garska rimokatolička crkva. Prva se crkva podiže 1735. godine od ćerpiča, Garcu su tada dobili i prvog svećenika. Godine 1780. sagrađena je današnja garska crkva kasnobaroknog stila, koja se nalazi na najvišoj točki sela. Dograđena je 1909. godine sa strane s dvije pobočne lađe. Zaštitnik je crkve sveti Ladislav. Garcu su ponosni na svoju crkvu, jednu od najvećih i najbogatije uređenih u Bačkoj. Crkva je izuzetno bogata u vitražnim prozorima, te kipovima. Kipovi su darovani od strane imućnijih bunjevačkih i švapskih obitelji za vrijeme I. svjetskog rata, u nadi povratka, a poslije u spomen

Zemljovid iz 1798. godine s tadašnjim nazivima naselja

poginulim članovima obitelji. Svi su natpisi na materinskom jeziku, križni put je dvojezičan (bunjevački i švapski). Crkva se dijelila na dvije strane, na sjevernoj su strani bunjevački, a na južnoj švapski kipovi, tako su sjedili i vjernici dviju narodnosti u klupama. Suživot dviju narodnosti uvijek je bio miran i surađujući, no ljudi se nisu miješali. To znači da prije Drugoga svjetskog rata nije bilo mješovitih brakova, Švabi i Bunjevci su imali u selu posebne krčme gdje se onomad odvijao društveni život i veselice. Zanimljivo da je nekada svaki Bunjevac izvrsno govorio i švapski jezik (usvojio ga „na ulici“), ali obratno rijetko koji Švabo je naučio bunjevački jezik.

Danas sve tri seoske narodnosti (Bunjevci, Švabi i Sikuljci) imaju bogate narodnosne običaje i mnogo priredaba. Ne postoji mjesec u godini bez neke narodnosne priredbe.

Od 2010. godine u selu djeluje i Romska samouprava. Najvažniji događaji u organizaciji garske Hrvatske samouprave jesu Bunjevačko prelo, Muško prelo, Narodnosno-gastronomski dan, Materice i Oci, te paljenje svijeće na adventskom vijencu. Materice i Oci blagdan su bunjevačkih Hrvata, koji ne slave svoje majke u svibnju, nego u prosincu, treće nedjelje došašća. U to adventsko doba pada crkvena svetkovina, čekanje porođenja Isusa Krista. Isus je svojim rođenjem još jednom posvetio veliku ulogu majke i oca u životu djece. Nekada je to bio važan obiteljski svetak, kada su djeca slavila ne samo svoju mamu nego i bake, tetke i sve ženske članove u rodbini. Išli su slaviti po kućama kod rodbine, a proslavljene žene su ih darivale

Garska rimokatolička crkva

Garske Bunjevke početkom 40-ih godina 20. stoljeća

orasima, jabukama i novčićima. Slično je to bilo i na šibare, nakon Božića. Četvrte nedjelje došašća su se slavili Oci, tj. muški članovi obitelji. Bitni obiteljski događaji i okupljanja još su bila proštenja, svinjokolje, žetva i berba. Seosko proštenje nekada se slavilo jedinstveno, po danu zaštitnika crkve, svetom Ladislavu, u lipnju.

Poslije Bunjevci osnuju novo proštenje, odvajajući se od Švaba, povodom svetog Luke, u listopadu. Po anegdotama razlog tomu je narav bunjevačkog naroda, jer Bunjevci, za razliku od štedljivih Švaba, u lipnju već nisu imali vina i mesa od prošle godine, pa tako su svoje proštenje premjestili na jesen, nakon berbe.

Nažalost, svi stari običaji danas polako nestaju, stoga garska Hrvatska samouprava trudi se da ih spasi od zaborava. Od 2006. godine Materice i Oci proslavljaju se na društvenoj razini, svečanim programom, ujedno i dočekom Božića.

Jedinstvena priredba nam je „Muško prelo“ koje se zasniva na narodnosnom običaju garskih Bunjevaca. Nekada na zadnji dan pokladnog razdoblja, prije Pepelnice, okupili su se momci u selu i obišli djevojačke kuće. Tamo su sakupljali kobasice, slanine i jaja. To su odnijeli u najpoznatiju bunjevačku krčmu, u tzv. „Lenkinu mijanu“. Birtaš im je ispekao, veselili su se uz tamburaše točno do ponoći, kada su se svi vratili svojim domovima, jer tada počinje korizma. Taj je običaj obnovljen početkom osamdesetih godina, a od svojeg utemeljenja u organizaciji garske Hrvatske samouprave. Danas se to slavi u domu kulture, ne u utorak, nego subotom, a ono ujedno završava cijelu sezonu prela i balova u Bačkoj. Kuha se čuveni garski ovčji paprikaš, blagdansko jelo garskih Bunjevaca, koje se danas doma već rijetko kuha, a muškarci ga pak vole i stoga je tako popularno Muško prelo. Najbolji kuhari pripremaju ovčji paprikaš u šest velikih kotlova od šest-se-

dam ovaca za 180 gostiju. Tako se muškarci vesele jednu večer u godini bez svojih supruge uz paprikaš, dobru glazbu, kartanje i kapljicu dobrih domaćih vina koja se tada međusobno, a danas već i međunarodno (s brojnim gostima iz Hrvatske i Vojvodine) također kušaju i posuđuju. Zbratimljeno naselje u Hrvatskoj nam je Topolje i Općina Draž, u Vojvodini imamo veze s pograničnom Riđicom, Rastinom, Gakovom i Tavankutom.

Garski Bunjevci ponosni su na svoje folklorne skupine koje imaju bogatu povijest (onomad u suradnji s našim suseljani- nom, slavnim koreografom, pokojnim Antunom Kričkovićem), a

Bunjevke u svagdanjoj odjeći 2011. godine

i danas aktivno djeluju u više naraštaja. Osnovnoškolski KUD „Leptir“, „Omladinski KUD Gara“ i „Bunjevački izvorni KUD Gara“ imaju brojne nastupe na mjesnim priredbama, u okolici, a po mogućnosti i u drugim regijama Hrvata u Mađarskoj, Vojvodini, te u matičnoj Hrvatskoj. „Omladinski KUD Gara“ njeguje i njemačke i sikuljske folklorne običaje, oni gotovo svakog vikenda imaju nastup. Orkestar „Bačka“ utemeljen je 1990. godine u Gari od dvadesetak članova mladeži iz sela i okolice. Sviraju na prelima i raznim priredbama, prate mnoga kulturna društva u okolici. Drugu školsku godinu zaredom opet je

pokrenut tamburaški tečaj za osnovnoškolce, pohađaju ga 15 učenika.

Godine 2010. garska Hrvatska samouprava uredila je sobu, spomen-zbirku starih namještaja, alata i narodne nošnje. Mnoge smo stvari uspjeli sakupiti i sačuvati za buduće naraštaje, a prostorija ujedno služi i kao ured i društveni dom za okupljanje. Još jedna bunjevačka etnokuća postoji u selu, u vlasništvu Mariške Ostrogonac i Sime Arsenića. Garska Hrvatska samouprava obnovila je i dva bunjevačka katolička križa u selu, te grobnicu obitelji pokojnog Tonče Zomborčevića, koja služi u spomen svim garskim Bunjencima s velikim spomenikom anđela čuvara. Hrvatska samouprava ovog je desetljeća izdala tri knjige i dva CD nositelja zvuka koji obrađuju naše kulturno nasljeđe, povijest i uspomenne, slike i rodoslov svih naših obitelji, odnosno omiljene pjesme i plesove garskih Bunjevaca.

Srdačno pozivamo sve drage čitatelje u naše selo, preko koje- ga od 2018. godine ponovno se može proći nekadašnjim „carskim drumom“ od Baje do vojvođanskog Sombora.

Martin Kubatov

Spomen-kripta garskim Bunjencima

Dvadeset godina u održavanju Hrvatske državne samouprave

Hrvatski vrtić osnovna škola i učenički dom u Santovu

Santovačka Hrvatska škola utemeljena je davne 1946. godine, te je jedna od prvih i desetljećima jedna od triju hrvatskih obrazovnih ustanova u Mađarskoj koju je 2000. godine na održavanje preuzela Hrvatska državna samouprava. Bila je to prva narodnosna obrazovna ustanova u Mađarskoj koju je preuzela jedna državna samouprava, krenuvši tako putem izgradnje zakonom zajamčene kulturne autonomije. Iduće će se godine obilježiti 20. godišnjica od pokretanja izgradnje kulturne autonomije.

Podsjetimo da je santovačka škola utemeljena 1946. godine kao državna opća škola s hrvatskim (južnoslavenskim) nastavnim jezikom. Osnivači su joj naši prvi učitelji Stjepan Velin, ujedno i prvi ravnatelj, te Marko Filaković. Uslijedilo je pokretanje predškolskog odgoja 1949. godine.

Uvođenjem dvojezičnosti 1961. godine, po nalogu «odozgo» škola će izgubiti onaj narodnosni značaj koji je imala prije kao jednojezična, hrvatska škola (u kojoj se osim mađarskog jezika i književnosti sve predavalo na hrvatskome, ali još dugo radi po staroj metodi, samo se izrazi uče i na mađarskome. Zbog opadanja broja učenika, Kotarsko vijeće santovačku školu 1978. proglašava okružnom koja okuplja učenike iz okolnih

bačkih naselja. Dovršetkom obnove i dogradnje stare školske zgrade 1986., škola dobiva današnji oblik (7 učionica, unutar toga dva kabineta, zbornica i ravnateljski ured).

Prema ugovoru SHM-a i SDS-a od 16. lipnja 1992. godine, dolazi do razdvajanja do tada zajedničkog hrvatsko-srpskog školskog sustava u Mađarskoj. Vraćanjem izvornog imena i prijelazom na poseban hrvatski nastavni program, i službeno postaje okružnom osnovnom školom s hrvatskim nastavnim jezikom, uz osiguran kružok srpskoga jezika i književnosti, te vjeronauk. Povodom 50. obljetnice 1997. godine objelodanjena je knjiga bivšeg učenika te škole dr. Marina Mandića „Santovačka hrvatska škola“. Izborom novoga ravnatelja Jose Šibalina i odlukom seoskog vijeća o priključenju Učeničkog doma, 1997. godine početak će novo razdoblje u životu ustanove. Tako odlukom seoskog vijeća 1998. godine s novim ustrojstvom i nazivom postaje Hrvatski vrtić, osnovna škola i učenički dom. Zbog financijskih poteškoća u održavanju, 1. kolovoza 2000. godine Santovačku školu

Santovačka djeca u izvornoj nošnji

po ugovoru s mjesnom samoupravom na održavanje preuzima Hrvatska državna samouprava. Nakon toga dolazi do znatnog pomaka u radu, već 2001. do podjele do tada spojenih nižih razreda (1.-3., 2.-4.) na posebne skupine, kasnije pak i do razdvajanja miješanih skupina u vrtiću. Obnovljenim ugovorom sa santovačkom Seoskom samoupravom 1.

kolovoza 2004. HDS preuzima Hrvatski vrtić, osnovnu školu i

učenički dom na najmanje 10 godina, ali sve dok se odvija nastava hrvatskoga jezika. Istovremeno je dogovoreno i preuzimanje školskih zgrada u trajno vlasništvo. Odlukom HDS-ove Skupštine, 2006. godine započinje izradba planova za izgradnju novog učeničkog doma, kupuje se nekretnina pokraj sadašnjeg doma na kojoj će se graditi dom s 80 ležajeva. Na poticaj Seoske samouprave koja je odlučila ukinuti seosku školu, od školske godine 2008./2009. sva seoska djeca pohađaju dvojezičnu hrvatsku ustanovu. Potporom dviju vlada, izgradnja prve etape učeničkog doma ostvarila se 2011. godine. U zgradi novog učeničkog doma smješten je i novi hrvatski vrtić, čime su osigurani radni uvjeti koji odgovaraju zahtjevima 21. stoljeća. Premda su zgotovljeni planovi i dokumentacija dogradnje u drugoj etapi, jer nedostaju popratne prostorije, aula, blagovaonica, kuhinja i učionice, budući da nije dodijeljena tražena potpora putem natječaja, ona se do danas nije ostvarila.

Stipan Balatinac

Štovanje Blažene Djevice Marije u bačkih Hrvata

O iznimnome štovanju Blažene Djevice Marije u bačkih Hrvata u Mađarskoj, svjedoče i brojna marijanska svetišta vodice, nastale na izvorima vode, kojima se uz molitvu pridavala čudesna moć ozdravljenja. Ta Gospina svetišta, nastala u samim počecima doselidbe bačkih Hrvata (Bunjevaca, Šokaca i Raca) na ove prostore, koja su službeno priznata i posvećena tijekom 19. stoljeća, bila su i do danas ostala omiljena hodočastišta. Među njima, jedna od najstarijih i najpoznatijih jest bajska Vodica, stoljećima omiljeno hodočastište bačkih Hrvata.

Premda su Gospina svetišta u razdoblju poslije Drugoga svjetskog rata, napose ona u pograničnom pojasu, prije svega zbog političkih razloga zapostavljena, posljednjih se godina postupno obnavljaju i oživljavaju. Tako su primjerice obnovljene kapelice, izvori, kipovi, križevi krajputaši na Vodici u Santovu (2004.), Kačmaru (2006.) i Dušnoku (2009.).

Santovačka Vodica posvećena i proglašena hodočastištem, prošteništem

Pošto su ispitana ukazanja i čudesna ozdravljenja, kalačko-bački biskup Petar Klobusiczky 1838. godine posvetio je santovačku Vodici i proglasio je svetištem, koje su šokački Hrvati, župljani i drugi hodočasnici redovito posjećivali, a posjećuju i danas.

Po usmenoj predaji i riječima Marije Gorjanac, stara kapela građena je 1882. godine, a „...dao ju je sagraditi čovjek iz Koluta po podrijetlu Nijemac, kada je njegovu sinu ovdje čudesno vraćen vid.“

Nedaleko od kapele, 1933. podignut je Gospin kip, koji je dao izraditi jedan Bajac u znak zahvalnosti za ozdravljenje slijepog sina.

Zalaganjem mjesnih obitelji, 2004. godine obnovljena je stara kapelica. Bio je to početak obnove i uređivanja svetišta, ali i duhovno oživljavanje santovačke Vodice, koja je nakon dvogodišnjih priprema, postavljanjem velebnoga Gospina kipa 18. rujna 2008. godine doživjela znatno proširenje. Kip je dao izraditi Santovac Sándor Vöö, koji je 1956. napustio Mađarsku.

Na poticaj mjesne Hrvatske samouprave, a u suorganizaciji sa Santovačkom župom, 2010. godine pokrenuti su Vjerski susreti i hodočašća bačkih Hrvata, te prijateljskih hrvatskih zajednica iz Vojvodine (Srbije) i Hrvatske, koji pridonose duhovnom obogaćivanju Gospina svetišta na santovačkoj Vodici.

Obnovljena kačmarska kapelica, podignut križ u čast Raspetog Spasitelja

Velebni Gospin kip postavljen 2008. godine

Obnova kačmarske Vodice

Kapelica na kačmarskoj Vodici podignuta je još 1884. u čast Blažene Djevice Marije, u blizini čudotvornog izvora vodice, pri čemu je obnovljen i izgrađen bunarić kako bi vjernici mogli uzimati vodu. Sagrađena je od milodara mjesnih vjernika, a i oprema, te kipovi većinom su darovi mještana. Početkom XX. stoljeća više puta je obnovljena, a 1924. preuredio ju je Georg Nuber, nekadašnji vlasnik kačmarske ciglane.

Nakon II. svjetskog rata još je desetljeće i pol služila potrebama vjernika, a potom biva napuštena i zapuštena predana na milost i nemilost vremenu, i doslovce pokradena.

Društveno-političkim promjenama došlo je i do pomaka za sudbinu Vodice i kapelice. Na poticaj mjesne Hrvatske manjinske samouprave u ljeto 2003. na kačmarskoj Vodici započela je obnova oronule kapelice.

Dugo su Kačmarci iščekivali dan koji je konačno osvanuo u subotu, 14. listopada 2006., kada je nakon četverogodišnjeg zalaganja Hrvatske manjinske samouprave u okviru svečanoga misnog slavlja posvećena obnovljena kapelica na Vodici, koja prazna i u ruševinama, pod prijetnjom da će zauvijek nestati, nakon više desetljeća opet stoji u punom sjaju pozivajući vjernike i hodočasnike k Bogu.

Stipan Balatinac

Svi na Prelo!

„Šokci, Raci i Bunjevci”,
sa nebesa glas se čuje,
„hrvatskog ste roda sinci” –
to vam Gospa poručuje!

Svi na okup! Svi na Prelo!
Tamburica pozivlje vas.
Podignite svoje čelo,
veselju je kucnio čas!

Ajte, braćo, svi u kolo!
Nek se vidi, da nas ima.
Nek se znade naokolo
da j' svanilo Hrvatima!

Svakom svoja rič je mila,
svako svoju pismu piva,
zato i ti, Bačko cila,
budi naša, budi živa!

Godine će mnoge proći,
nas će ovdje uvek biti,
uništiti nas neće moći,
kolo će se naše viti!

*Mišo Jelić
Santovo, 1946.*

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA: Branka Pavić Blažetin, tel.: +36-30-3961852, e-mail: branka@croatica.hu, ZAMJENICA GLAVNE UREDNICE: Timea Horvat, e-mail: tiho@croatica.hu, NOVINARI: Stipan Balatinac, e-mail: balatinacz66@gmail.com, Bernadeta Blažetin, e-mail: beta@croatica.hu, Kristina Goher, e-mail: kristina.ghr@gmail.com, RAČUNALNI SLOG: Anna Kondor, tel.: 1/269-1974, e-mail: nusik.glasnik@gmail.com, LEKTOR: Živko Mandić, e-mail: zmsantovo@gmail.com, ADRESA: 1093 Budapest, Lónyay u. 18/b. Tel./Fax: 1/269-2811, tel.: 1/269-1974, e-mail: glasnik@croatica.hu – ZA OSNIVAČA: Savez Hrvata u Mađarskoj. IZDAVAČ: Croatica Kft. RAVNATELJ: Čaba Horvath. List širi posredstvom Mađarske pošte, na osnovi pretplate na žiroračun: ERSTE Bank Hungary Zrt. 11600006-00000000-78637100, uredništvo Hrvatskoga glasnika i alternativni širitelji. Pretplata na godinu dana iznosi 7500 Ft. Tjednik se financira iz državnog proračuna Mađarske. Rukopise, fotografije i crteže ne čuvamo i ne vraćamo. TISKARSKA PRIPREMA, TISAK: CROATICA Nonprofit Kft., 1093 Budapest, Lónyay u. 18/b. HU ISSN 1222-1270

Posebno izdanje Hrvatskoga glasnika tiskano je uz materijalnu potporu Hrvatske samouprave Bačko-kiškunske županije, Hrvatske državne samouprave i Saveza Hrvata u Mađarskoj. Uredila: Branka Pavić Blažetin. Lektor: Živko Mandić. Računalni slog: Anna Kondor.

Foto: Arhiv Hrvatskoga glasnika, Živko Mandić, Martin Kubatov, Stipan Balatinac, Piroška Kiszner, Ivan Bogardi.